

Motion till riksdagen 2021/22:2506

av Jonas Andersson i Lingham m.fl. (SD)

Politik för arkitektur och offentliga miljöer

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur svenska medborgare kan få ökat inflytande över sina gemensamma offentliga miljöer och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som ser över möjligheterna att genom lag ålägga kommunerna att ha lokalt tillsatta skönhetsråd och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förstärka kommunernas kulturmiljökompetens och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner bör ha kommunala arkitekturprogram och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda lagändringar och andra förslag för att tillse att rivningsvågor likt den under 1900-talet i Sverige kan stoppas från att ske på nytt och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i arkitekturpolitiken införa nationella mål för estetisk hållbarhet och medborgerlig förankring och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda vilka direktiv som vore lämpliga att införa för att enprocentsregeln ska kunna tillämpas bättre och leda till ökad estetisk hållbarhet och tillkännager detta för regeringen.

Tilltalande arkitektur och offentliga miljöer

Arkitektur och offentliga miljöer som uppförs i Sverige bör fylla invånarna med framtidstro och andra positiva känslor. Detta kan låta självklart, men i en tid där många av de byggnader som omdebatteras för att vara mindre estetiskt tilltalande är moderna och samtida, och där allmänheten till betydande del upplever mycket av den moderna konsten som svårbegriplig och fantasilös, finns det skäl att tro att den arkitektur och de offentliga miljöer som uppförs inte lever upp till de förväntningar som allmänheten har.

Att skapa god arkitektur och trivsamma offentliga miljöer med höga skönhetsvärden tycks alltför sällan vara en huvudsaklig målsättning för ansvariga beslutfattare. Detta trots att miljöpsykologiska undersökningar visar att den estetiska aspekten av arkitektur och offentlig miljö är av stor betydelse för många människor.

Sveriges befolkning ökar kraftigt, och det byggs runtom i hela landet. Det understryker inte bara att politiken tydligt bör bejaka *att* vi bygger, utan också *hur* vi bygger, för att kunna vara ett hållbart land också i ett estetiskt hänseende.

Viktiga värden har förbisetts när arkitektur och offentlig konst antar uttryck som är alltför abstrakta, svårbegripliga och främmande för betydande delar av befolkningen. Sverigedemokraterna konstaterar att det bland allmänheten finns ett utbrett missnöje med viss modern arkitektur och vissa moderna offentliga konstverk. Det visar sig i dagens Sverige inte minst genom olika medborgerliga sammanslutningar; Arkitekturupproret och dess olika sidor på sociala medier är ett sådant exempel. Även hett omdebatterade enskilda byggnationer så som det tidigare föreslagna Nobel Center på Blasieholmen i Stockholm, eller tillbyggnaden till Liljevalchs konsthall på Djurgården i Stockholm, är exempel på enskilda fall där såväl byggnadsförslagen i sig som andra aspekter av projekten har vållat stor folklig kritik som fått människor att organisera sig i protest.

Allmänhetens preferenser, välmående och delaktighet

Att ta del av kultur påverkar hälsa och välmående, vilket förklarar att Sverigedemokraterna sedan flera år tillbaka förespråkat bredare implementering av kultur i vården. En god politik för arkitektur och offentliga miljöer kan bidra positivt till många människors välmående. Det är något som är viktigt att bära med sig och förstå i utformandet av ett gott samhälle.

I doktorsavhandlingen *Värdering av stadsmiljöer – en metod att mäta upplevelse* visar forskaren Lena Steffner att det går att mäta huruvida en stadsmiljö är bra eller dålig för människan. Steffner skapade ett frågeupplägg där de tillfrågade fick rangordna hur de känner sig i olika stadsmiljöer: glada, upplivade, trygga, uttråkade och så vidare. Steffner kunde i undersökningen fastslå att en enkel, repetitiv och utarmad arkitektur gör människor oroliga, missmodiga och irriterade. Hon visar vidare i sin undersökning att allmänheten föredrar medeltida stadsuttryck, stenstadens olika former, staden med storgårdskvarter och trädgårdsstaden, framför den funktionsuppdelade staden och den postmodernistiska staden.

Arkitekten Catharina Sternudd har i en avhandling vid Lunds universitet visat att ”världen över gillar många människor småskalighet, variation, naturmaterial och färg, grönska och ett formspråk som anknyter till en gammal byggnadstradition”. Sternudd framhåller också behovet av att överbrygga diskrepansen mellan arkitekturkretsens homogent modernistiska smaknorm, och det slags byggande som människor generellt föredrar. Sverigedemokraterna ser också problemet med denna diskrepans, och vill i stället låta allmänheten få ett större inflytande över utformningen av arkitektur och offentliga miljöer.

Preferenserna hos allmänheten när det handlar om offentliga miljöer som vi alla vistas i, är avgörande, och bör prägla utformningen av arkitektur och offentliga miljöer. Hur landets medborgare kan ges ett större inflytande över utformningen av de offentliga

miljöer som de vistas i är vidare något som vi vill utreda. Vi ser att de påverkansmöjligheter som allmänheten har i dagens Sverige inte är fullgoda. Ett alternativ för att nå ett större inflytande från allmänheten skulle kunna vara införandet av något slags demokratiskt valda råd i våra kommuner, för att hantera frågan. Ett annat alternativ kan vara att ge medborgare möjlighet att tycka till om olika förslag i närområdet genom att utifrån folkbokföring anordna lokala omröstningar i anslutning till platser för nya projekt, och därefter rösta via e-legitimation. Eventuellt skulle olika former för delaktighet i processerna kunna variera utefter projektens storlek och antalet berörda personer.

Sverige är dess medborgares gemensamma hem, och finns det ett folkligt missnöje kring hur miljöerna i detta gemensamma hem tar form, är det viktigt att detta missnöje hörsammas. Genom att öka allmänhetens direkta inflytande över nya offentliga miljöers utformning, undviker vi att vad som betraktas som vackert färgas för mycket av enskilda politiska beslutsfattares subjektiva bedömningar. Vi behöver i stället finna vägar att utforma den offentliga miljön på som tar hänsyn till såväl den som avser göra förändringar i den offentliga miljön, som den som bor i anslutning till platsen för förändringarna. Detta behöver kunna ske utan att den som bor i anslutning till förändringarna i alla lägen ska behöva skicka in tidskrävande överklaganden kring berörd detaljplan eller motsvarande.

Sverigedemokraterna vill se en mer omfattande debatt kring arkitektur och offentliga miljöer, en debatt som tar avstamp i människors behov och det vi vet om den mänskliga naturen. Det innebär att strävan bör vara att uppföra arkitektur och offentliga miljöer som beaktar det mänskliga behovet av social samvaro, närhet till naturen, skönhet etcetera. Även historia och identitet kopplat till platsen och invånarna som bor där bör bejakas när det byggs.

Vi vill därtill utreda hur lagkrav om att varje kommun ska ha ett lokalt tillsatt skönhetsråd kan se ut. Råden i fråga skulle vi gärna se vara brett sammansatta och med möjligheter att yttra sig över processer kopplade till översiktsplaner och detaljplaner samt ny exploatering generellt.

Kulturmiljökompetens

En aspekt som ofta lyfts kring utformningen av arkitektur och offentlig miljö är att objekt, konstverk eller byggnader alltför ofta placeras på fel plats utan känsla för den omkringliggande miljön. Miljöers kulturhistoriska värden är ofta grunden till en identitet som finns kopplad till den aktuella platsen. I Sverigedemokraternas utgiftsområdesmotion på kulturområdet har partiet sedan flera år tillbaka förespråkat ett stimulansbidrag för kulturmiljökompetens. Bidraget syftar till att förstärka eller tillsätta kulturmiljökompetens vid plan- och samhällsbyggnadsförvaltningar i landets 290 kommuner. Kommunerna har en viktig roll och ett stort ansvar inom ramen för plan- och bygglagen, kulturmiljölagen och samhällsbyggnaden i stort vad gäller att värna, vårda samt inkludera K-märkta byggnader och kulturmiljöer i stads- och samhällsplanering. Således är det av yttersta vikt att kommunerna har nödvändig kompetens för att såväl skapa som skydda kulturhistoriskt värdefulla miljöer runt om i vårt land.

Kommunala arkitekturprogram

Sverigedemokraterna anser vidare att någon form av kommunalt arkitekturprogram bör upprättas i varje kommun, något som endast ett litet fåtal kommuner har i dagsläget. Ett sådant program skulle kunna vara ett verktyg för att nå förbättrad arkitektonisk kvalitet och estetisk hållbarhet i hela landet. Vi vill se att någon form av mellansteg mellan översiktsplan (ÖP) och detaljplan (DP), alternativt inslag i ÖP- eller DP-processen där samrådsförfarande med länsarkitekt, kommunarkitekt, civilsamhället och medborgarna ingår, ska införas som regel. Kvalitet, hantverkskunnande och tidstypisk harmonisering med befintlig kulturmiljö ska bli en viktigare aspekt vid upphandling. En utredning får se över hur det bäst kan implementeras i detalj. Länsarkitekt ska vara ett obligatorium vid varje länsstyrelse, och länsarkitekten kan förslagsvis rapportera till riksarkitekt-enheten om kommunens utveckling.

Nog med rivningsvågor

Under 1900-talet, i synnerhet under 1960- och 1970-talen, så svepte en mycket kraftfull rivningsvåg över Sverige. Denna våg framkallades avsiktligt och hade till del ideologiska förtecken. Partier över hela det politiska fältet i Sverige under den aktuella tiden bär ansvar för detta. Stora delar av ett mycket rikt arv i form av vacker, historisk och kulturellt värdefull arkitektur gick då tragiskt nog förlorad i vårt land för alltid. Under de två nämnda decennierna så revs hela 40 procent av de svenska städernas äldsta bostadsbestånd. Till exempel revs då över 700 byggnader i Stockholms innerstad, och i Norrköping så revs över hälften av den då befintliga bebyggelsen. Andra mindre orter var inte heller förskonade, utan tvärtom så rådde ett slags rivningshysteri över stora delar av landet som saknar motstycke i svensk historia. I värmländska Hagfors så revs 80 procent av bostadsbeståndet, något som även skedde i sörländska Katrineholm.

Det kan tyckas som om rivningsvågen under 1900-talet nu är historia och således bör läggas till handlingarna och sluta vara föremål för något slags aktuell debatt. Det är dock inte så enkelt, utan även i dag under 2020-talets så rivs det alltför friskt på sina håll, om än inte i samma skala som på 1960- och 1970-talen. Exempelen på bekymmersamma rivningar här och nu är många.

Sverigedemokraterna vill motverka den typen av utveckling och i stället värna värdefull arkitektur och offentliga miljöer. Sveriges kommuner har en avgörande roll för att bevara detta via den kommunpolitiska makten, men likväl bör det klarläggas vad som kan göras på nationell nivå för att undvika fler rivningsvågor. Det bör därför utredas hur nya rivningsvågor kan undvikas. Rimligen bör då lärdomar dras i synnerhet av den förödande rivningsvågen under 1960- och 1970-talen.

Nya nationella mål för arkitekturpolitiken

Propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (prop. 2017/18:110) kan sägas utgöra ett slags samlad nationell policy för arkitektur. Som en följd av propositionen har det satts upp ett nationellt mål och sex preciseringar av detsamma, vilka är styrande för statens agerande när det gäller arbetet med gestaltade livsmiljöer, arkitektur, form och design. Även för kommuner och regioner kan målen ha en vägledande roll. Sverigedemokraterna

bedömer att flera av dessa mål är i linje med vår politik, även om alla inte är det till fullo.

Sverigedemokraterna ser ett behov av att införa ytterligare nationella mål när det gäller arkitekturpolitiken. Det vore värdefullt att införa ett mål som förtydligar vikten av långsiktighet, ett mål med fokus på estetisk hållbarhet och tidlöshet när det byggs, något som har förbisetts under flera decennier och så även i dag. Det bör även införas ett nationellt mål som syftar till att förbättra den medborgerliga förankringen och hänsynstagandet till allmänhetens preferenser kring det som byggs i Sverige. Detta bör ses mot bakgrund den diskrepans som råder mellan vilken typ av byggnation som människor i allmänhet föredrar enligt olika undersökningar, jämfört med den smaknorm som råder i arkitektkåren.

Enprocentregeln

Det är viktigt att utreda vilka direktiv som vore lämpliga att införa för att enprocentregeln för konstnärlig gestaltning ska tillämpas i praktiken. Den får inte bli en regel som för ofta sätts på undantag som i dag, men inte heller en tvingande regel. Som riktlinje kan regeln dock komma mer till sin rätt. Vi sverigedemokrater vill också utreda vilka direktiv som kan göra att enprocentregeln i våra offentliga miljöer kan leda till ökad estetisk hållbarhet, hur den kan bidra till att offentliga miljöer över tid upplevs som vackra och tilltalande av allmänheten. Poängen med nämnda regel skulle på så sätt kunna bli tydligare enligt vår mening.

Vi föreslår att det i ovan nämnda utredning också ingår ett utredningsuppdrag om hur exploatörer och byggherrar på den kommersiella sidan kan stimuleras att ta större kulturmiljöhänsyn och ett ökat ansvar för densamma. Dels menar vi att det finns fog för att se över möjligheterna till att utveckla enprocentregeln med en kulturmiljöklausul där såväl offentliga som kommersiella aktörer omgärdas av ett tydligare riktmärke för kulturhistorisk hänsyn. Dels menar vi att en kulturmiljöfond bör utredas i syfte att stimulera aktörer att ta ökad kulturhistorisk hänsyn och estetiskt hållbar gestaltning vid exploatering och nybyggnation i anslutning till kulturhistoriska miljöer där inverkan är påtaglig och riskerar att förändra landskaps- eller stadsbilden. Detta förslag återfinns i Sverigedemokraternas kommittémotion om ökad kulturmiljöhänsyn vid exploatering.

Syftet med nämnda regel skulle på alla ovan nämnda sätt kunna bli tydligare enligt vår mening.

Jonas Andersson i Lingham (SD)

Aron Emilsson (SD)

Mikael Eskilandersson (SD)

Angelica Lundberg (SD)

Angelika Bengtsson (SD)

Roger Hedlund (SD)

Cassandra Sundin (SD)